

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ
ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІSECURITIES MANAGEMENT IN THE CONDITIONS
OF DIGITAL ECONOMY DEVELOPMENT

УДК 336.643

DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastuct49-64>**Морозова (Селіверстова) Л.С.**д.е.н., професор,
професор кафедри фінансів
Київський національний торговельно-
економічний університет**Трухан Д.О.**студентка
Київський національний торговельно-
економічний університет**Morozova (Seliverstova) Liudmyla**Kyiv National University
of Trade and Economics
Truhan DariyaKyiv National University
of Trade and Economics

З кожним роком система пенсійного страхування України все більше посилює і зміцнює свої позиції у структурі фінансової системи держави. Зростаючий фінансовий потенціал даної сфери повинен сприяти розвитку національної економіки і поставити її в один ряд із іншими основними сферами вітчизняної фінансової системи. Оцінюючи роль і місце системи пенсійного страхування у загальнодержавній фінансовій системі, варто зазначити, що вона розвиває фінансові відносини фактично з усіма її сферами. Дані відносини, з проведенням пенсійної реформи, розширюються, набувають нового змісту, сприяючи взаємному їх розвитку і удосконаленню фінансової системи в цілому. В результаті проведеного дослідження з'ясовано, фактори, що стримують розвиток пенсійного страхування в Україні та запропоновано напрями вдосконалення підходів до розвитку систем пенсійного страхування в Україні.

Ключові слова: пенсійне страхування, системи страхування, пенсійне забезпечення; пенсійна система; пенсійна реформа; Пенсійний фонд України.

С каждым годом система пенсионного страхования Украины все больше уси-

ливает и укрепляет свои позиции в структуре финансовой системы государства. Растущий финансовый потенциал данной сферы должен способствовать развитию национальной экономики и поставит ее в один ряд с другими основными сферами отечественной финансовой системы. Оценивая роль и место системы пенсионного страхования в общегосударственной финансовой системе, стоит отметить, что она развивает финансовые отношения фактически со всеми ее сферами. Данные отношения с проведением пенсионной реформы, расширяются, приобретают новый смысл, способствуя взаимному их развитию и совершенствованию финансовой системы в целом. В результате проведенного исследования установлено, факторы, сдерживающие развитие пенсионного страхования в Украине и предложены направления совершенствования подходов к развитию систем пенсионного страхования в Украине.

Ключевые слова: пенсионное страхование, системы страхования, пенсионное обеспечение; пенсионная система; пенсионная реформа; Пенсионный фонд Украины.

Assessing the role and place of the pension insurance system in the national financial system, it should be noted that it develops financial relations with virtually all areas. These relations, with the pension reform, are expanding, acquiring new meaning, contributing to their mutual development and improvement of the financial system as a whole. As a result of the study, the factors hindering the development of pension insurance in Ukraine were identified and directions for improving approaches to the development of pension insurance systems in Ukraine were proposed. In the current conditions of transformation of Ukraine's economy, a mixed three-tier system, which includes a traditional solidarity system, a mandatory funded pension system and a voluntary system of personal pension savings, could best succeed in providing pensions. The analysis of pension provision in a number of foreign countries allowed to substantiate that each country has implemented and is implementing reforms in pension provision, caused by demographic, economic, social and political factors. Therefore, in Ukraine, on the one hand, the possible impact of pension reform on economic growth needs additional research now - at the stage of preparation for the introduction of mandatory funded pension provision. On the other hand, at the current stage of pension reform, the issue of redistribution and consolidation of regulatory functions is important and needs considerable attention at the state level. The issue of administrative costs needs to be addressed before the mandatory funded pension level becomes operational, as the existing restrictions are too high. The experience of developed countries shows that in Ukraine it is important to change the structure of pension contributions, which provides for an increase in the burden on workers and a decrease in the burden on employers. This will promote the development of funded pension provision in individual accounts. In Ukraine, the introduction of private pension provision as one of the key elements of citizens' pension provision is extremely necessary. This will make it possible to accumulate personal pensions and actually raise the level of pensions.

Key words: pension insurance, insurance systems, pension provision; pension system; pension reform; Pension Fund of Ukraine.

Постановка проблеми. В Україні уже тривалий час здійснюється реформування української пенсійної системи. Сучасний етап проведення пенсійної реформи характеризується підвищенням ролі системи пенсійного страхування у сфері пенсійного забезпечення та її впливу на розвиток фінансової системи держави в цілому.

Система пенсійного страхування характеризується значним фінансовим потенціалом, який може бути використаний національною фінансовою системою для інвестування вітчизняної економіки, що обумовлює актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових досліджень показує, що в сучасних умовах найбільш активну участь у формуванні і реформуванні національних пенсійних систем

європейських країн, в тому числі і України, приймають основні міжнародні інститути, зокрема такі як ООН, МОП, ОЄСР, Світовий банк [1; 2; 3].

Різні проблеми розвитку і реформування пенсійного страхування досліджували такі вітчизняні та зарубіжні учені як Г. Аарон, А. Аткинсон, Е. Берковиц, У. Беверидж, О. Гаманкова, О. Димніч, М. Дем'яненко, О. Залетов, О. Ковал, Ю. Конопліна, О. Кириленко, М. Малік, В. Опарін, Г. Перрен, В. Роїк, В. Рудик, Т. Стецюк, М. Фельдштейн, С. Янова та інші дослідники. Проте важливі аспекти ефективного функціонування системи пенсійного страхування залишаються невирішеними і потребують подальшого дослідження.

Постановка завдання. Завдання дослідження полягають у комплексному вивченні тенденцій

розвитку пенсійного страхування в Україні та обґрунтуванні сучасних підходів до розвитку систем пенсійного страхування.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Загальнообов'язкове державне пенсійне страхування є основою соціального захисту будь-якої країни. Воно забезпечує не тільки формування джерел фінансування пенсійних виплат, але й соціальну безпеку суспільства шляхом підтримання життєвих стандартів громадян у похилому віці. На разі солідарна система пенсійного страхування України перебуває в умовах трансформації економіки і потребує істотного реформування.

Основним джерелом пенсійного доходу для пенсіонерів України є виплати, здійснювані за солідарною системою загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, адміністрування якої здійснює Пенсійний фонд України. Вона передбачає гарантовану пенсію, яка дає можливість її одержувачу бути соціально захищеним за рахунок мінімального доходу після настання пенсійного віку чи інших обставин, що є причиною виходу на пенсію. Особливістю солідарної системи є те, що внески нинішніх працівників акумулюються пенсійним фондом і спрямовуються на пенсійні виплати сьогоднішнім пенсіонерам.

Так, протягом 2009-2019 рр. номінальні надходження до Пенсійного фонду України мали тенденцію до зростання, але слід зауважити, що при їх конвертуванні в іноземну валюту зростання відбувалося лише до 2013 р., у якому показник доходів мав найбільше значення – 31633,92 млн.дол (рис. 1).

У подальшому спостерігався різкий спад доходів фонду, найнижчий показник серед аналізованих 11-ти років був у 2016 р., склавши 10431,92 млн дол. Після 2016 р. спостерігалось повільне зростання доходів, які у 2019 р. становили 16877,13 млн дол, проте у своєму обсязі вони не досягли рівня 2009 р. у розмірі 21732,35 млн дол.

У структурі доходів Пенсійного фонду України переважаючою є частка власних надходжень, яка коливалася від 61,0 % у 2009 р. до 55,5 % у 2019 р.

Відповідно, частка коштів Державного бюджету становила від 28,7 % у 2009 р. до 44,3 % у 2019 р., найбільша частка цих коштів (53,5%) була у 2016 р. Частка позичок на покриття касових розривів становила від 10,2 % у 2009 р. до 0,3% у 2019 р.

Видатки Пенсійного фонду України у національній валюті протягом 2009 – 2019 рр. мали тенденцію до збільшення із незначними спадами у 2014 р. та 2016 р. (рис. 2). Найбільший розмір видатків складав 435942,31 млн грн у 2019 р., хоча при конвертуванні обсягу видатків в іноземну валюту їх найбільший розмір складав 31332, 91 млн дол у 2013 р. Таким чином, незважаючи на те, що обсяг видатків у 2019 р. у номінальному вираженні був більшим на 74% від видатків у 2013 р., при переведенні в іноземну валюту його обсяг у 2019 р. складав лише 54% від обсягу видатків у 2013 р. Аналіз структури видатків Пенсійного фонду України за вищезазначений період свідчить, що більша їх частина фінансується за рахунок власних надходжень, що в середньому становить 78 %, а частка коштів Державного бюджету у середньому складає 22 %. Найбільший розмір видатків за рахунок коштів Державного бюджету у відсотковому вираженні склав 30,47 % у 2019 р., оскільки було спрямовано на 24,6 % коштів більше на покриття дефіциту, зважаючи на недостатність власних коштів Пенсійного фонду, а також на доплати недоотриманих сум внаслідок запровадження сплати пільгового розміру єдиного соціального внеску для підприємств, найманими співробітниками, якими є особи з інвалідністю.

Збалансування дохідної та видаткової частини бюджету Пенсійного фонду України відбувається за рахунок коштів, наданих Державним бюджетом України у формі дотацій на покриття дефіциту фонду та у формі короткострокових бюджетних

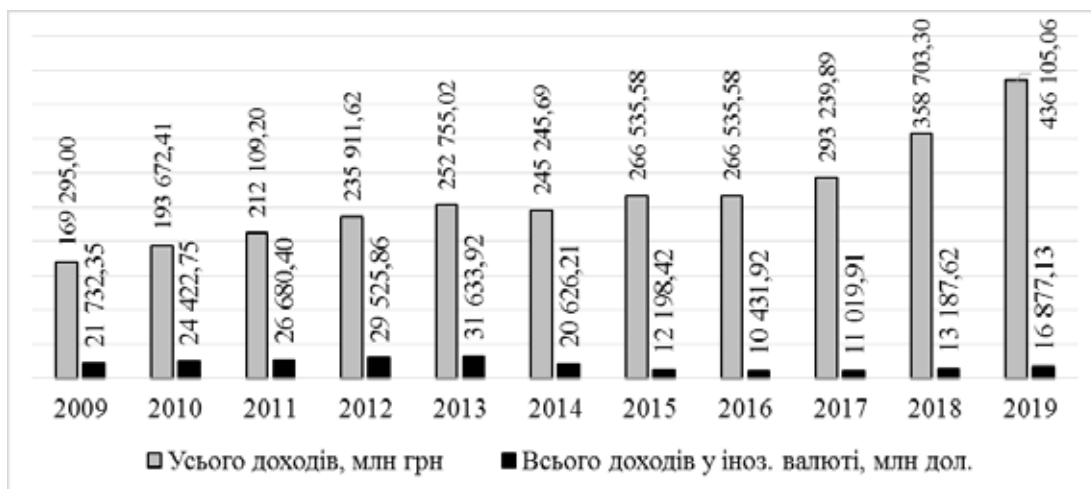

Рис. 1. Динаміка співставлення доходів Пенсійного фонду України у національній та іноземних валютах протягом 2009–2019 рр. [4]

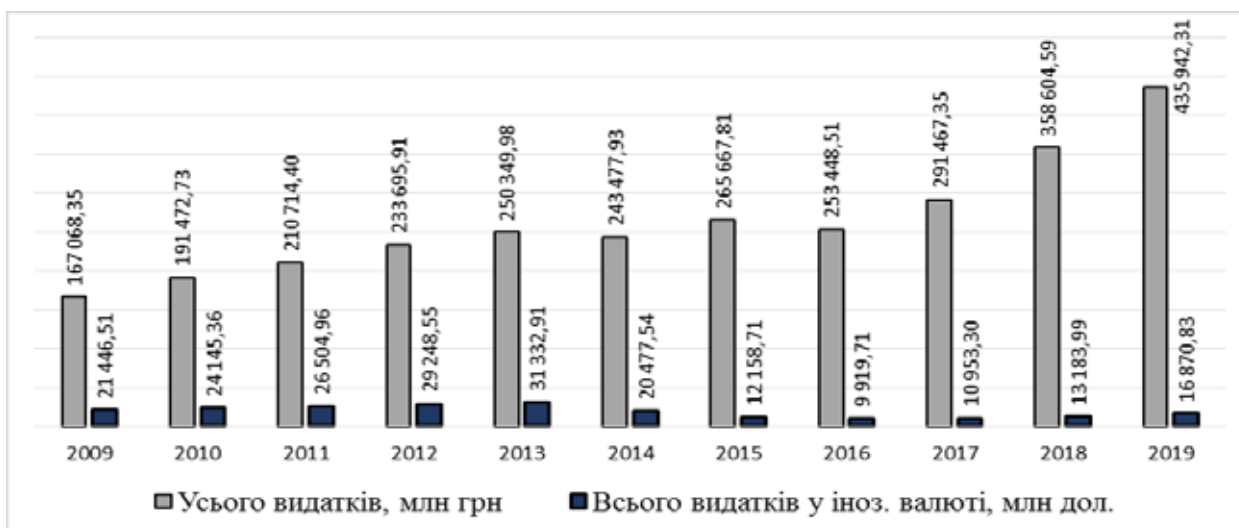

Рис. 2. Динаміка видатків Пенсійного фонду України у національній та іноземній валютах протягом 2009–2019 рр. [4]

(казначейських) позичок на покриття тимчасових касових розривів. Аналіз співвідношення доходів і видатків Пенсійного фонду України протягом 2009 – 2019 рр. свідчить про зростання диспропорцій між видатками та доходами фонду (за винятком 2013– 2014 рр.). Так, у 2009 р. цей показник становив 9,1 %, у 2012 р. – 4,1 %, у 2018 р. – 1,3 %, у 2019 р. – 0,2 %. «Наразі існуючі джерела доходів ПФУ (надходження від сплати ЄСВ, кошти держбюджету та доходи від окремих господарських операцій, з яких сплачується збір на обов'язкове державне пенсійне страхування) досягли своєї граничної потужності й відчутне нарощування доходів ПФУ за відсутності додаткових джерел неможливе. Відтак, постає необхідність пошуку додаткових джерел його фінансування» [5].

Розмір дефіциту Пенсійного фонду України протягом 2009–2019 рр. постійно коливався і спостерігається тенденція до його збільшення.

Найбільший розмір дефіциту становив 84839,7 млн. грн у 2016 р., але при конвертуванні у грошову одиницю іноземної валюти його максимум сягав 3353,81 млн дол у 2010 р. (рис. 3).

Пенсійному фонду України постійно не вистачає власних коштів для виконання пенсійних зобов'язань, він постійно поглинає величезні бюджетні ресурси, й до того ж не забезпечує гідну пенсію більшості пенсіонерів. Основними факторами виникнення дефіциту фонду є недостатній рівень надходжень єдиного соціального внеску внаслідок тінізації економіки та неформальної зайнятості, встановлення його законодавчого обме-

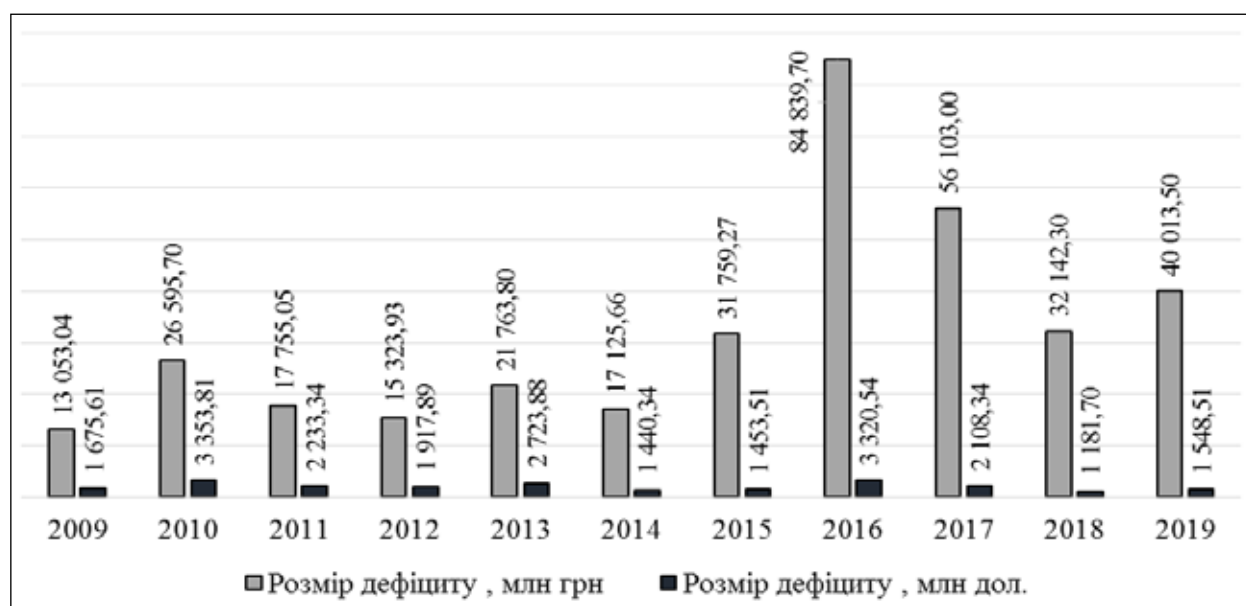

Рис. 3. Динаміка дефіциту Пенсійного фонду України у національній та іноземній валютах протягом 2009–2019 рр. [4]

ження щодо гранично допустимої бази нарахування, а також несвоєчасна сплата податків та недосконале регулювання загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. «Дефіцит пенсійного фонду є фактором нестабільності фінансової системи на рівні держави, тому пошук шляхів його зменшення є надзвичайно актуальним» [6, с. 47].

Зауважимо, що недостатній обсяг доходів та хронічний дефіцит пенсійного фонду України не дає можливості повноцінно реалізувати завдання загальнообов'язкового державного пенсійного страхування щодо забезпечення непрацездатним громадянам мінімальних державних соціальних стандартів, пенсійні виплати яких мають становити не нижче мінімальної заробітної плати. Проте для більшості пенсіонерів пенсійні виплати є надзвичайно низькими і не досягають державних соціальних стандартів.

У сучасних умовах трансформації економіки України в найкращий спосіб змогла б досягти успіху пенсійного забезпечення змішана трирівнева система, яка охоплює традиційну солідарну систему, обов'язкову накопичувальну пенсійну систему та добровільну систему особистих пенсійних заощаджень. Проведений аналіз пенсійного забезпечення у низці зарубіжних країн дозволив зробити певні висновки для розвитку вітчизняної системи пенсійного забезпечення.

Кожна країна здійснювала і здійснює реформи у пенсійному забезпеченні, що викликано демографічними, економічними, соціальними та політичними чинниками. Тому в Україні, з одного боку, можливий вплив пенсійної реформи на економічне зростання потребує додаткових досліджень вже зараз – на етапі підготовки до впровадження обов'язкового накопичувального рівня пенсійного забезпечення.

З іншого боку, на поточному етапі пенсійної реформи питання перерозподілу та закріплення регулюючих функцій є важливим та потребує значної уваги на державному рівні. Питання адміністративних витрат необхідно врегулювати ще до початку функціонування обов'язкового накопичувального рівня пенсійного забезпечення, тому що існуючі обмеження мають занадто високий рівень.

Аналіз встановлених внесків на державне пенсійне страхування у низці європейських країн дає змогу зробити висновок про те, що в нашій державі відсутні резерви його збільшення в майбутньому з огляду на те, що це погіршить конкурентоспроможність вітчизняної економіки. Крім цього, можливе підвищення внесків на державне страхування призведе до зростання нелегальної зайнятості та неофіційної виплати заробітної плати.

Внескам, що перераховуються на державне пенсійне страхування, належить найбільше значення у складі нарахувань на фонд оплати праці

в Україні. При цьому наявне фіскальне навантаження на фонд оплати праці слугує важливим чинником тінізації заробітної плати.

Досвід розвинутих країн переконує, в Україні важливо змінити структуру внесків на пенсійне забезпечення, що передбачає збільшення навантаження на працюючих осіб і зменшення навантаження на роботодавців. Це буде сприяти розвитку накопичувального пенсійного забезпечення на індивідуальних рахунках.

В Україні вкрай необхідне запровадження недержавного пенсійного забезпечення як одного із ключових елементів пенсійного забезпечення громадян. Це дасть змогу накопичувати персональні пенсії та реально підняти рівень пенсійного забезпечення. У розвинутих країнах недержавні пенсійні фонди є важливим соціальним інститутом, який характеризується високим рівнем довіри до них. Їх діяльність чітко регулюється в країнах, стимулюється та удосконалюється. Зокрема Організація економічного співробітництва та розвитку ухвалила Рекомендації щодо управління пенсійними фондами. Кожен пенсійний фонд має мати орган управління або адміністратора, який би відповідав за адміністративне управління фондом, а також брав відповідальність за виконання умов пенсійних контрактів та захист інтересів учасників пенсійного забезпечення.

Висновки з проведеного дослідження. В результаті аналізу сучасних тенденцій розвитку пенсійного страхування, з'ясовано, що функціонування солідарної пенсійної системи для переважної більшості пенсіонерів є неефективною. Недостатній обсяг доходів та хронічний дефіцит пенсійного фонду України не дає можливості повноцінно реалізувати завдання загальнообов'язкового державного пенсійного страхування щодо забезпечення непрацездатним громадянам мінімальних державних соціальних стандартів, пенсійні виплати яких мають становити не нижче мінімальної заробітної плати. Для більшості пенсіонерів пенсійні виплати є надзвичайно низькими і не досягають державних соціальних стандартів.

Ці проблеми потребують вирішення на рівні держави, а саме, стабілізації економічної ситуації в країні, збільшення кількості робочих місць та доходів працюючого населення, зростання мінімальної та середньої заробітних плат; посилення контролю над неофіційно працюючими робітниками підприємств. До того ж, якщо у найближчі роки економічна ситуація у державі буде розвиватися інноваційним шляхом при одночасному проведенні активної демографічної політики, спрямованої на переломлення негативних демографічних тенденцій, то це дасть можливість забезпечити стійкість і фінансову стабільність не тільки солідарної системи пенсійного страхування, але й взагалі пенсійної системи на довгі роки вперед.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Аналітичний огляд діяльності індустрії управління активами в Україні за 4-й квартал 2018 року та 2018 рік. Недержавні пенсійні фонди / Українська асоціація інвестиційного бізнесу. URL: www.uaib.com.ua/files/articles/2753/13/3.%20Q4%202018%20&%20FY%202018_NPF.pdf (дата звернення: 01.10.2020).
2. Видатки Пенсійного фонду. URL: <http://cost.ua/budget/expenditure/pension/> (дата звернення: 01.10.2020).
3. Евростат, база даних в мережі Інтернет. URL: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search> (дата звернення: 01.10.2020).
4. Звіт про роботу та виконання бюджету Пенсійного фонду України. URL: https://www.pfu.gov.ua/content/uploads/2019/03/Zvit_2018_21_03_2019.pdf (дата звернення: 01.10.2020).
5. Рудик В. К. Роль системи пенсійного страхування у формуванні сучасної фінансової системи України. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2019. Т. 1. № 15. С. 152-158
6. Януль І. Є. Особливості реформи пенсійної системи в Україні. . 2017. № 2. С. 45-48. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/finu_2017_2_12 (дата звернення: 01.10.2020).
7. Seliverstova L. S. Trends in the development of the ukrainian insurance market. *Товари і ринки*. 2018. №1. С.135-144

REFERENCES:

1. Analitichnyi ohliad diialnosti industrii upravlinnia aktyvamy v Ukraini za 4-y kvartal 2018 roku ta 2018 rik. *Nederzhavni pensiini fondy / Ukrainska asotsiatsiia investytsiinoho biznesu* (2018). URL: www.uaib.com.ua/files/articles/2753/13/3.%20Q4%202018%20&%20FY%202018_NPF.pdf (accessed 1 October 2020).
2. *Vydatky Pensiinoho fondu*. (2020). URL: <http://cost.ua/budget/expenditure/pension/> (accessed 1 October 2020).
3. *levrostat, baza danykh v merezhi Internet*. (2020). URL: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search> (accessed 1 October 2020).
4. *Zvit pro robotu ta vykonannya biudzhetu Pensiinoho fondu Ukrainy*. (2019). URL: https://www.pfu.gov.ua/content/uploads/2019/03/Zvit_2018_21_03_2019.pdf (accessed 1 October 2020).
5. *Rudyk V. K. (2019). Rol systemy pensiinoho strakhuvannia u formuvanni suchasnoi finansovoi systemy Ukrainy. Aktualni problemy rozvytku ekonomiky rehionu*. no. 15, pp. 152-158.
6. *Ianul I. Ye.(2017). Osoblyvosti reformy pensiinoi systemy v Ukraini*. no. 2, pp. 45-48. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/finu_2017_2_12 (accessed 1 October 2020).
7. *Seliverstova L. S. (2018) Trends in the development of the ukrainian insurance market. Tovary i rynky*. no. 1, pp. 135-144.